

ks. Janusz Kościelniak

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

ODPOWIEDZIALNOŚĆ W ŻYCIU SPOŁECZNYM JAKO FUNDAMENT BUDOWANIA WSPÓLNOTY W UJĘCIU KSIĘDZA FRANCISZKA MIRKA (1893–1970)

Abstract

Social responsibility as a community foundation from the perspective of Rev. Franciszek Mirek (1893–1970). The article concerns the concept of responsibility by Franciszek Mirek in relation to social life and the creation of community. The first part is about priest Franciszek Mirek himself, who is an exceptional figure in Polish sociology – although unfortunately, he has been forgotten. Responsibility is often defined as the relation of an acting subject to its own free and the deliberate acts which are associated with bearing adequate consequences. In accordance with the content of responsibility the following stand out: civil liability, which is associated with the obligation to repair any attempt to bring another to harm, criminal responsibility, which includes – criminal activities, and moral responsibility of the entity for good and evil embodied by him in action. Franciszek Mirek emphasized that only a citizen who truly knows – responsibility for the common good may contribute to the good of the country and society.

Artykuł dotyczy pojęcia odpowiedzialności w ujęciu księdza Franciszka Mirka i jej roli w życiu społecznym i budowaniu wspólnoty. Pierwsza część artykułu dotyczyć będzie postaci księdza Mirka, która jest postacią wyjątkową, aczkolwiek w polskiej socjologii zapomnianą. Odpowiedzialność jest często definiowana jako relacja działającego podmiotu do swych własnych, wolnych i świadomych czynów, polegająca na tym, że ponosi on związane z tymi czynami konsekwencje. Zgodnie z treścią odpowiedzialności. Wyróżnia się odpowiedzialność cywilną, związaną z obowiązkiem naprawienia komuś krzywdy, odpowiedzialność karną, która obejmuje działania przestępcze, odpowiedzialność moralną podmiotu za dobro i zło urzeczywistnione przezeń w działaniu. Ksiądz Mirek podkreślał, że tylko obywatel z poczuciem odpowiedzialności za dobro wspólne może przyczyniać się do dobra ojczyzny i społeczeństwa.

Keywords responsibility, society, rev. Franciszek Mirek, common good
odpowiedzialność, społeczeństwo, ks. Franciszek Mirek, dobro wspólne

Ksiądz Franciszek Mirek często określany jest w literaturze jako pionier socjologii parafii. Jako pierwszy zajął się tą problematyką w sposób naukowy, mając solidne socjologiczne wykształcenie, które zdobywał u boku Floriana Znanieckiego. Współcześnie jego dorobek jest zapomniany, dlatego warto na nowo sięgnąć do jego myśli. W swojej twórczości zajmował się wieloma zagadnieniami. Oprócz socjologicznej analizy parafii w spektrum jego zainteresowań znalazło się wiele zagadnień związanych z szeroko rozumianym życiem społecznym. Z tymi zagadnieniami wiąże się temat odpowiedzialności w życiu społecznym, który podejmował ksiądz Franciszek Mirek. W jego twórczości da się zauważyć liczne sugestie, mówiące o tym, że aby budować wspólnotę, należy czuć się za nią odpowiedzialnym. Jako że postać księdza Franciszka Mirka nie jest dostatecznie znana, początkowa część artykułu dotyczyć będzie danych biograficznych.

1. ŻYCIE I DZIAŁALNOŚĆ DUSZPASTERKA KS. FRANCISZKA MIRKA

Ksiądz Franciszek Mirek urodził się 20 czerwca 1893 roku w Naprawie, w rodzinie chłopskiej. Jego rodzinna miejscowość to wioska licząca obecnie niespełna dwa tysiące mieszkańców, należąca do gminy Jordanów. Pamiątką po księdzu Mirku jest kaplica wybudowana przez niego w 1945 roku. W czasach jego dzieciństwa Naprawa należała do powiatu myślenickiego, obecnie jest samodzielną parafią.

Naprawa w okresie międzywojennym znana była jako ośrodek ruchu ludowego. Miało to na pewno duży wpływ na późniejsze zainteresowania ks. Mirka kwestiami społecznymi. W latach 1933–1936 w pobliskim Jordanowie ukazywało się pismo ludowców: „Wieś – Jej Pieśń”. Naczelnym redaktorem tego czasopisma był mieszkaniec Naprawy Antoni Mirek-Oлча¹. Naprawa znana jest również jako miejsce urodzenia Jalu Kurka – poety i pisarza, który uwiecznił miejscowość w jednej ze swoich powieści zatytułowanej *Grypa szaleje w Naprawie*. Ks. Mirek ukończył tam dwie pierwsze klasy szkoły podstawowej, kolejną w Jordanowie. Czwartą klasę ukończył w Myślenicach².

Kolejny etap edukacji ks. Mirka związany jest z Krakowem. Tam po ukończeniu szkoły podstawowej kontynuował naukę w Gimnazjum św. Anny – dzisiejszym I Liceum Ogólnokształcącym im. Bartłomieja Nowodworskiego. To elitarne gimnazjum ks. Mirek ukończył z wyróżnieniem w 1912 roku³. Ks. Franciszek Mirek po ukończeniu gimnazjum w 1912 roku wstąpił do Krakowskiego Seminarium Duchownego i rozpoczął studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego⁴. Równoległe do formacji seminaryjnej ks. Mirek studiował na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. W czasie studiów miał możliwość zapoznania się z problematyką społeczną na wykładach

¹ Por. D. Dyląg, P. Sadowski, *Beskid Myślenicki*, dz. cyt., s. 295.

² Por. T. Górski, *Ks. Franciszek Mirek*, „Życie i Myśl” 1970 nr 7–8, s. 228–229.

³ Por. Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie. Teki personalne: Pers A 1179, s. 1.

⁴ Por. Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie. Teki personalne: Pers A 1179, s. 1.

z socjologii chrześcijańskiej. Studia teologiczne na Uniwersytecie Jagiellońskim ukończył w 1916 roku, jednak absolutorium uzyskał 8 stycznia 1921 roku⁵, magisterium z teologii otrzymał zaś dopiero w 1931 na Uniwersytecie Warszawskim na podstawie pracy: *Podstawa obowiązku jako zagadnienie moralne*. Przez rok (1929–1930⁶) studiował teologię w Warszawie.

Po święceniach kapłańskich ks. Mirek rozpoczął pracę duszpasterską. Najpierw pracował w Zakopanem, gdzie został wysłany prawdopodobnie ze względów zdrowotnych. Następnie został skierowany do Czarnego Dunajca – pracę tam rozpoczął 1 stycznia 1917 roku i pracował do 31 lipca roku 1917⁷. Już wtedy interesował się socjologią. Owocem tych zainteresowań była socjologiczna analiza powstania parafii w pobliskim Kościelisku⁸. Kolejną parafią ks. Mirka była Parafia Ofiarowania NMP w Wadowicach. Pracował tam od 1 sierpnia 1919 do 15 grudnia 1920 roku⁹ w charakterze wikariusza. 16 grudnia 1920 roku rozpoczął pracę jako wikary w Parafii św. Anny w Krakowie. Pracował tam do 15 kwietnia 1921 roku¹⁰. W 1922 roku został wysłany na studia do Strasburga. Studiował tam na Wydziale Prawa i Ekonomii w latach 1922–1924. Już wtedy uwidoczniło się jego zainteresowanie socjologią. W czasie studiów prawniczych prowadził również badania socjologiczne. Owocem tych badań jest analiza powstania parafii w Vanves, Babiny, Cantres¹¹. W czasie studiów uniwersyteckich we Francji ks. Mirek zajmował się również pracą wśród polskiej emigracji w Reims¹². Owocem studiów prawniczych w Strasburgu jest rozprawa doktorska *Le pauvoir législatif dans l'ancienne Pologne (des origines jusqu'à la première moitié du XVIe siècle)* (Władza ustawodawcza w dawnej Polsce w okresie pierwszej połowy XVI wieku) wydana w Grenoble w 1924 roku¹³. Ks. Mirek otrzymał tytuł doktora praw (*Docteur en Droit de l'Université*, z wyróżnieniem *Science politiques et économiques*)¹⁴. Po powrocie ze studiów rozpoczął (od 16 sierpnia 1924 roku) pracę jako notariusz w kurii krakowskiej, wykorzystując w praktyce zdobytą wiedzę prawniczą¹⁵. W 1925 roku ks. Franciszek Mirek za zgodą władz kościelnych rozpoczął studia na Uniwersytecie Poznańskim. W roku akademickim 1925/1926 został słuchaczem wykładów z socjologii prowadzonych przez Floriana Znanieckiego, który miał duży wpływ na jego późniejszą działalność naukową. Pod kierunkiem Floriana Znanieckiego przygotował rozprawę doktorską *System socjologiczny Ludwika Gumplowicza*¹⁶.

Po obronie doktoratu ks. Mirek przygotowywał rozprawę habilitacyjną. Habilitował się jako docent socjologii w 1930 roku na podstawie pracy *Metoda socjologiczna. Przyczynek*

⁵ Por. D. Malinowski, *Franciszka Mirka koncepcja socjologii humanistycznej*, Kraków 2005, s. 33.

⁶ Por. Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie. Teki personalne: Pers A 1179, s. 13.

⁷ Por. Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie. Teki personalne: Pers A 1179, s. 13.

⁸ Por. F. Mirek, *Elementy społeczne parafii rzymsko-katolickiej. Wstęp do socjologii parafii*, wyd. Fiszer i Majewski, Poznań 1928, s. 53–58.

⁹ Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie. Teki personalne: Pers A 1179, s. 13.

¹⁰ Por. Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie. Teki personalne: Pers A 1179, s. 1–3.

¹¹ Por. F. Mirek, *Elementy społeczne parafii rzymsko-katolickiej...*, dz. cyt., s. 31–43.

¹² Por. Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie. Teki personalne: Pers A 1179, s. 13.

¹³ F. Mirek, *Le pauvoir législatif dans l'ancienne Pologne (des origines jusqu'à la première moitié du XVIe siècle)* Grenoble 1924.

¹⁴ Por. D. Malinowski, *Franciszka Mirka koncepcja socjologii humanistycznej*, dz. cyt., s. 34.

¹⁵ Por. Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie. Teki personalne: Pers A 1179, s. 1–3.

¹⁶ F. Mirek, *System socjologiczny Ludwika Gumplowicza*, Księgarnia I. Zamiecznika, Poznań 1930.

na podstawie analizy krytycznej *Metod Tarde'a i Durkheima*¹⁷. Po obronie habilitacji książd Mirek rozpoczął pracę na Uniwersytecie Poznańskim¹⁸. W roku akademickim 1930/1931 rozpoczął wykłady na Wydziałach Prawno-Ekonomicznym i Humanistycznym¹⁹. Prowadził wykłady z zarysu socjologii oraz seminarium socjologiczne na temat „Analiza socjalizmu rosyjskiego”²⁰. Po okresie studiów i wykładów w Poznaniu 1 kwietnia 1931 roku został mianowany administratorem Parafii św. Mikołaja w Krakowie. Pełnił te obowiązki do 21 września 1932 roku²¹.

15 września 1932 roku ks. Franciszek Mirek został mianowany proboszczem w Nowej Górze²². Pracował tam do 1946 roku. Po powrocie do diecezji krakowskiej nie zaprzestał pracy naukowej. Obowiązki proboszcza łączył z wykładami w Szkole Nauk Politycznych przy Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego. Owocem jego wykładów są cztery skrypty: *Czynniki dynamiczne życia społecznego*, *Styczność społeczna i teoria kultury*, *Masy, związki i ustroje z uwzględnieniem teorii państwa*, *Analiza socjologiczna grup społecznych*²³. Po wojnie podjął pracę jako profesor kontraktowy na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. W latach 1946–1949 wykładał na Wydziale Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych²⁴. Głoszone przez niego poglądy, że nauka nie może być ukierunkowana światopoglądowo, oraz aresztowanie przez władze komunistyczne stały się przeszkodą w prowadzeniu dalszych wykładów z socjologii na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim.

31 stycznia 1946 roku został mianowany administratorem Parafii św. Józefa w Krakowie²⁵. Początek pracy w Krakowie okazał się dla niego bardzo trudny. 9 września 1949 roku został aresztowany przez władze komunistyczne. Przebywał w więzieniu do 5 maja 1951 roku. Powodem aresztowania było fałszywe oskarżenie o współpracę z Niemcami w czasie wojny, kiedy był proboszczem w Nowej Górze.

W związku z chorobą 27 maja 1968 roku ks. Mirek złożył rezygnację ze stanowiska proboszcza. Rezygnacja ta została przyjęta przez ówczesnego biskupa kardynała Karola Wojtyłę. Ks. Franciszek Mirek zmarł 16 marca 1970 roku i został pochowany w Łętowni, gdzie do dzisiaj znajduje się jego grób.

Książd Mirek pozostawił bardzo bogaty dorobek piśmienniczy. Jego artykuły i książki związane były z działalnością naukową, ale dotyczyły również spraw duszpasterskich. Jedną z pierwszych jego prac ogłoszonych drukiem jest książka pod tytułem *Kilka słów*

¹⁷ Por. *Kronika Uniwersytetu Poznańskiego za lata szkolne 1929/1930 i 1930/1931*, Drukarnia Uniwersytetu Poznańskiego, Poznań MCMXXXII, s. 177; F. Mirek, *Metoda socjologiczna. Przyczynek na podstawie analizy krytycznej Metod Tarde'a i Durkheima*, Księgarnia Uniwersytecka, Poznań 1930.

¹⁸ Por. *Kronika Uniwersytetu Poznańskiego za lata szkolne 1929/1930 i 1930/1931*, dz. cyt., s. 177.

¹⁹ Por. C. Lechicki, *Mirek Franciszek*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, red. W. Konopczyński i in., t. 21, Kraków 1976, s. 339.

²⁰ D. Malinowski, *Franciszka Mirka koncepcja socjologii humanistycznej*, dz. cyt., s. 38.

²¹ Por. Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie. Teki personalne: Pers A 1179, s. 1–3.

²² Por. Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie. Teki personalne: Pers A 1179, s. 1–3.

²³ Por. F. Adamski, *Ks. Franciszek Mirek: pionier socjologii parafii*, [w:] *Szkice z historii socjologii polskiej*, pod red. K. Sowy, Warszawa 1983, s. 387–388.

²⁴ C. Skrzyszewski, E. Leszczuk, *Kronika Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej 1948–1968*, [w:] *Księga Jubileuszowa 50-lecia Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, red. S. Kunowski, Lublin 1969, s. 167–168; Z. Papierkowski, *Kronika Wydziału prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych 1944–1952*, [w:] *Księga Jubileuszowa 50-lecia Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, dz. cyt., s. 203–212; J. Mariański, *Franciszek Mirek*, [w:] *Leksykon socjologii religii*, pod red. M. Libiszowskiej-Żółtowskiej i J. Mariańskiego, Warszawa 2004, s. 243.

²⁵ Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie. Teki personalne: Pers A 1179, s. 1–3.

prawdy o księżach²⁶. Publikację tę wydał pod pseudonimem Ignacy Karlik – prawdopodobnie po to, aby broniąc duchowieństwa, był postrzegany jako bardziej obiektywny. W 1925 roku wydał książkę *Idea odpowiedzialności w życiu społecznym. Studium socjologiczne*²⁷. Rok później wydał dzieło poświęcone małżeństwu – *W obronie małżeństwa*²⁸, a w 1928 roku *Elementy społeczne parafii rzymskokatolickiej. Wstęp do socjologii parafii*²⁹. Zdaniem Floriana Znanieckiego miała to być pierwsza próba systematycznego zastosowania socjologicznych przesłanek do życia społecznego Kościoła katolickiego³⁰. Po wydaniu książka cieszyła się dużym zainteresowaniem, czego przykładem są recenzje³¹. W dziele zbiorowym Celestina Josepha Neusse’a i Thomasa Hartea *Sociology of the parish* wydanym w 1951 roku w Milwaukee autorzy oceniają książkę Mirka jako bardzo wartościową, stwierdzając, że jest ona pierwszym tego rodzaju studium w literaturze światowej³². Owocem wykładów na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim jest *Zarys socjologii*, w którym postulował uprawianie socjologii jako nauki, która jest wierna uczciwości i prawdzie, a nie posługuje się żadnym światopoglądem. Książka *Zarys socjologii* spotkała się z przychylnymi recenzjami³³.

Należy również wspomnieć o książkach napisanych przez ks. Mirka, które nie zostały wydane i zaginęły. Jedną z nich jest wspomniana już wcześniej monografia *Dzieje jednej parafii*³⁴. Kolejną niepublikowaną książką Mirka jest *Bóg Chrystus i ludzie*. Autorowi artykułu udało się odnaleźć maszynopis tego dzieła³⁵. Jest ono próbą socjologicznej analizy relacji między Bogiem a człowiekiem. Materiałem socjograficznym dla ks. Mirka było Pismo Święte. Kolejną niepublikowaną książką ks. Mirka jest *Rozmowa z Bogiem, czyli rozmyślania o psalmach*³⁶. Zaginęły również *Zapiski więzienne*. Oprócz książek naukowych ks. Mirek napisał również kilka publikacji typowo duszpasterskich. Jedną z nich jest wspomniana wyżej niepublikowana *Rozmowa z Bogiem*, a oprócz niej *Modlitewnik dla chorych i Praktyczne zasady kierowania duszami. Przewodnik dla spowiedników* (przekład z języka francuskiego książki G. Honnaya) oraz przetłumaczone z języka łacińskiego psalmy w dziele *Psalterz rzymski. Sto pięćdziesiąt psalmów według wydania watykańskiego roku 1945 roku do użytku wiernych*.

Oprócz publikacji książkowych ks. Mirek jest autorem wielu artykułów. Publikował w następujących czasopismach: „Gazeta Kościelna”, „Głos Narodu”, „Wiadomości dla Duchownych”, „Dzwon Niedzielny”, „Przewodnik Społeczny”, „Ateneum Kapłańskie”,

²⁶ F. Mirek, *Kilka słów prawdy o księżach*, Kraków 1922.

²⁷ F. Mirek, *Idea odpowiedzialności w życiu społecznym. Studium socjologiczne*, Księgarnia i Drukarnia Katolicka, Katowice, 1925.

²⁸ F. Mirek, *W obronie małżeństwa*, Drukarnia św. Wojciecha, Poznań 1926.

²⁹ F. Mirek, *Elementy społeczne parafii rzymsko-katolickiej...*, dz. cyt.

³⁰ Por. Adamski, Ks. Franciszek Mirek: *Pionier socjologii parafii*, dz. cyt., s. 386.

³¹ Por. J. Bystron, Rec. F. Mirek, *Elementy społeczne parafii rzymskokatolickiej*, „Przegląd Socjologiczny” 1930, t. 1, s. 101–103; R. Kmiecik, Rec. F. Mirek, *Elementy społeczne parafii rzymskokatolickiej*, „Ateneum Kapłańskie” 1930, t. 26, s. 97–99; J. Rostworowski, Rec. F. Mirek, *Elementy społeczne parafii rzymskokatolickiej*, „Przegląd Powszechny” 1929, t. 179, s. 323–325.

³² J. Rostworowski, Rec. F. Mirek, *Elementy społeczne parafii rzymskokatolickiej*, dz. cyt., s. 394–395.

³³ Por. A. Śniechowski, Rec. F. Mirek, *Zarys Socjologii*, „Ateneum Kapłańskie” 1949, t. 51, s. 280–287; K. Turowski, Rec. F. Mirek, *Zarys Socjologii*, „Tygodnik Powszechny” 1948 nr 50, s. 11.

³⁴ Archiwum Parafii Zesłania Ducha Świętego w Nowej Górze, Kronika Parafii w Nowej Górze, t. 1, s. 453.

³⁵ Por. J. Kościelniak, *Pastoralne aspekty koncepcji socjologii parafii księdza Franciszka Mirka*, Kraków 2013, s. 50–52.

³⁶ Por. J. Kościelniak, *Pastoralne aspekty koncepcji socjologii...*, dz. cyt., s. 79.

„Dziennik Poznański”, „Przegląd Socjologiczny”. Ks. Mirek był również członkiem Polskiego Instytutu Socjologicznego.

2. PRÓBA ZDEFINIOWANIA ODPOWIEDZIALNOŚCI

Antoine de Saint-Exupéry napisał: „Być człowiekiem to właśnie być odpowiedzialnym. To znać uczucie wstydu w obliczu nędzy, nawet tej nędzy, której nie jesteśmy winni. To odczuwać dumę ze zwycięstwa odniesionego przez kolegów. To czuć, kładąc swoją cegłę, że się bierze udział w budowaniu świata”³⁷. Cnota odpowiedzialności jest bardzo potrzebna zarówno w życiu osobistym, jak i w relacjach społecznych. W słowniku języka polskiego czytamy, że odpowiedzialność to „konieczność, obowiązek moralny lub prawny odpowiadania za swoje czyny i ponoszenia za nie konsekwencji”. Według Romana Ingardena, odpowiedzialność wiąże się z czterema różnymi typami doświadczeń: 1) ktoś ponosi odpowiedzialność za coś – jest za coś odpowiedzialny; 2) ktoś podejmuje odpowiedzialność za coś; 3) ktoś jest za coś pociągany do odpowiedzialności; 4) ktoś działa odpowiedzialnie. Wyróżnia się odpowiedzialność cywilną, odpowiedzialność karną i odpowiedzialność moralną podmiotu za dobro i zło urzeczywistnione przezeń w działaniu³⁸.

Odpowiedzialność moralna dotyczy osoby obdarzonej wolnością, niezdeterminowanej. Odpowiedzialność moralna osoby ma subiektywne znaczenie moralne, gdyż nie działa się w oczekiwaniu na rekompensatę albo z obawy przed karą, ale dlatego, że ma się poczucie odpowiedzialności³⁹. Ks. Mirek, pisząc o odpowiedzialności, określał ją w następujący sposób:

Sama etymologia słowa odpowiedzialność wskazuje, że się tu odpowiada za coś lub na coś, za jakiś zakaz, na jakiś wezwanie lub rozkaz. I podobnie jak akcja wywoła reakcję, skoro się spotka z jakimś oporem, podobnie jak głos wtedy tylko wywoła echo, jeśli fale głosowe będą mogły odbić się o jakąś zaporę – tak i odpowiedzialność jakakolwiek wtedy tylko jest możliwa, jeśli czyn nasz spotyka się z jakimś prawem, pisany lub zwyczajowym, naturalnym lub pozytywnym. Boskim czy ludzkim, z którym znajdzie się w sprzeczności. Gdyby czyny ludzkie nie napotykały na żadną zaporę, nie wywoływały z niczyjej strony żadnej reakcji, nie byłoby nawet mowy o odpowiedzialności⁴⁰.

Odpowiedzialnym może być tylko ten, kto ma rozum i wolną wolę. Poznanie i możliwość wyboru są istotną podstawą odpowiedzialności. Kolejną cechą odpowiedzialności jest przymus moralny, który łączy działający podmiot rozumny i wolny z ustanowionym porządkiem. Jak zauważył ks. Franciszek Mirek, nie ma odpowiedzialności bez

³⁷ Antoine de Saint-Exupéry, *Ziemia, planeta ludzi*, przeł. W. Bieńkowska, Z. Bieńkowski, Warszawa 2002.

³⁸ Por. E. Pedrez, *Słownik katolickiej nauki społecznej*, www.kns.gower.pl/sloownik/odpowiedzialnosc.htm (12.12.2013).

³⁹ Por. J. Kowalski, *Odpowiedzialność moralna*, [w:] Jan Paweł II, *Encyklopedia nauczania moralnego*, Radium 2005, s. 373.

⁴⁰ F. Mirek, *Idea odpowiedzialności w życiu społecznym...*, dz. cyt., s. 115–116.

obowiązku, czyli przymusu moralnego, który oba czynniki, prawo przedmiotowe i osobę działającą, wiąże jakby w jedną całość⁴¹.

Na podstawie powyższych cech ks. Mirek w następujący sposób zdefiniował odpowiedzialność: „Odpowiedzialnością więc nazwać możemy związek moralny, jaki zachodzi między osobą, która świadomie i dobrowolnie czyn spełniła, a skutkami czynu, które mniej lub więcej odchyliły się od jakiegoś prawa moralnego, daną osobę obowiązującego”⁴². Ks. Mirek podkreślał, że człowiek nie jest jednostką samą dla siebie, zamkniętą i przed sobą tylko odpowiedzialną. Jak zauważył, jesteśmy wolni w wyborze niektórych środków w dążeniu do celu, ponad nami jednak jest Bóg, byt najwyższy, który przez sam fakt stworzenia ma prawa wobec nas, a my względem Niego zaciągnęliśmy obowiązki, pomnożone Jego przykazaniami. Stworzenie nie ma prawa zmieniać bezkarnie porządku ustanowionego przez Stwórcę, ale musi się do niego dostosować. Niebezpieczeństwem dla odpowiedzialności jest źle rozumiany indywidualizm jednostki. Jak zauważył:

Natura i łaska łączą jednostkę z innymi ludźmi w jedną wielką rodzinę Bożą, w jeden organizm, gdzie choroba jednego członka sprawia ból drugiemu, a gdzie zdrowie jednego podtrzymuje zdrowie innych. Iść samemu, w odosobnieniu, bez pomocy innych ludzi do Boga, to znaczy podeptać całe dzieło Chrystusa, jego Kościół, sakramenty, naukę. Dlatego też, kto religię katolicką pojmuje jako religię jednostek autonomicznych, od siebie niezależnych, oderwanych od wspólnego dobra a zapatrzonych tylko w dobro osobiste, ten religii katolickiej zupełnie nie rozumie, przeciwnie, staje z nią w całkowitej sprzeczności⁴³.

Jak zauważył ks. Mirek, zasadniczą cechą wszelkiej odpowiedzialności ludzkiej jest związanie podmiotu świadomego swoich czynów i wolnego w działaniu z czynem przez ten podmiot spełniany. Jest to pod względem socjologicznym reakcją przeciw teorii, że człowiek jest jednostką samowystarczalną i autonomiczną i może się w swoich czynach nie liczyć z życiem albo dobrem innych⁴⁴.

3. PRZYZYNY ZANIKU ODPOWIEDZIALNOŚCI W ŻYCIU SPOŁECZNYM

Ksiądz Franciszek Mirek najważniejszą przyczynę zaniku odpowiedzialności w życiu społecznym upatrywał w indywidualizmie. Określał go jako „prąd religijno-filozoficzny, który uważa jednostkę za samą w sobie dobrą, osadza ją na tronie wolności osobistej, której granice zakreśla samowola lub ustawy państwowe. Do jednej ręki daje indywidualizm jednostce księgę rozumu ludzkiego, mającą zastąpić wszystkie inne księgi i kodeksy, a do drugiej berło suwerennej władzy, którym mianuje i odwołuje swoich reprezentantów”⁴⁵. Opierając się na encyklice Leona XIII *Officio sanctissimo*, zauważył, że pierwszym złym skutkiem indywidualizmu jest zanik poszanowania władzy, upadek autorytetu. Drugim

⁴¹ Por. F. Mirek, *Idea odpowiedzialności w życiu społecznym...*, dz. cyt., s. 117.

⁴² F. Mirek, *Idea odpowiedzialności w życiu społecznym...*, dz. cyt., s. 118.

⁴³ F. Mirek, *Idea odpowiedzialności w życiu społecznym...*, dz. cyt., s. 125.

⁴⁴ Por. F. Mirek, *Idea odpowiedzialności w życiu społecznym...*, dz. cyt., s. 101–102.

⁴⁵ F. Mirek, *Idea odpowiedzialności w życiu społecznym...*, dz. cyt., s. 60.

złym skutkiem panowania indywidualizmu jest zanik różnicy między złem a dobrem w życiu społecznym. Na potwierdzenie tego ks. Mirek przytoczył słowa Leona XIII z jego encykliki *Libertas*:

Jeżeli jedynie i wyłącznie na ludzki rozum zda się sąd o prawdzie i dobru, to zniesie się właściwą różnicę między dobrem a złem; szpetne od przyzwoitego nie będzie różnić się istotą, ale wedle mniemania i sądu pojedynczych: to, co się będzie podobało, będzie dozwolonym; ustanowiwszy zaś taką normę obyczajów, która dla powstrzymania i uśmierzenia burzliwych poruszeń duszy nie będzie mieć prawie żadnej mocy, otworzy się przystęp wszelakiemu zepsuciu w życiu. W sprawach zaś publicznych władza rozkazywania, rozłączona od prawdziwego i naturalnego swego początku, skąd wszelką czerpie moc sprawowania dobra ogółu prawo, stanowiące co czynić, a czego zaniechać wypada, zdane na kaprys większości tłumu, toż to pochyła droga do tyrańskiego panowania. Z odrzucenia władzy Boga nad człowiekiem i nad społeczeństwem ludzi wyniknie, że państwo nie ma religii, a względem wszystkiego, co odnosi się do religii, nastąpi zupełna obojętność. Ogół podobnież w mniemaniu, że wyposażony jest najwyższą władzą, popadnie łatwo w bunt i zaburzenia, a po usunięciu hamulca obowiązku i sumienia nie pozostanie nic, prócz siły; ta jednak siła nie ma tyle znaczenia, iżby sama powstrzymać mogła namiętności pospólstwa⁴⁶.

4. ODPOWIEDZIALNOŚĆ JAKO ISTOTNY CZYNNIK W BUDOWANIU DOBRA WSPÓLNEGO

Ksiądz Mirek podkreślał, że ludzie winni żyć ze sobą w harmonii i jedni poświęcać się dla drugich, gdyż wszyscy stanowią całość. Związek wewnętrzny, niewidzialny, który łączy każdego człowieka za pośrednictwem Boga z całym wszechświatem, a w szczególności z całym rodzajem ludzkim, sprawia, że nasze czyny przyczyniają się lub też utrudniają i niszczą ogólną harmonię świata. Według ks. Mirka z chwilą, kiedy odrywamy się od tej łączności, gdy popełniamy czyn, który sprzeciwia się harmonii wspólnych interesów, czyli dobru wspólnemu, z tą chwilą ściągamy na siebie odpowiedzialność za skutki naszych czynów⁴⁷. Jak zauważył, w ustroju demokratycznym stróżem dobra wspólnego jest każdy obywatel. Jednak będzie on prawdziwie stróżem dobra wspólnego, jeśli sam będzie przejęty ideą dobra wspólnego. W ustroju demokratycznym, według niego, odpowiedzialność społeczną mierzy się odpowiedzialnością każdego obywatela⁴⁸.

Ksiądz Mirek przywołał słowa Władysława Jaworskiego, który napisał:

Demokracji nie dadzą nam ustawy państwowe, ale przemiana dusz, a mianowicie takie rozszerzenie, aby mieściły w sobie tę całość i tę jedność, którą nazywamy państwem. Jest to doniosły i głęboki problem. Możemy znosić tytuły, przywileje, dawać prawo wyborcze, składać rząd w ręce reprezentacji ludowej, wszystko to możemy robić, demokratami jednak nie będziemy, jeśli nie będziemy się czuć jednością z państwem. Dlatego demokracja jest

⁴⁶ Leon XIII, *Libertas*, 16.

⁴⁷ Por. F. Mirek, *Idea odpowiedzialności w życiu społecznym...*, dz. cyt., s. 127–128.

⁴⁸ Por. F. Mirek, *Idea odpowiedzialności w życiu społecznym...*, dz. cyt., s. 132.

wynikiem długiego procesu. Niech nam nie mówią o demokracji ci, którzy pod jej hasłem swoje, a nie państwa zabezpieczają interesy. Nie potrzeba szczególnej bystrości, aby wykryć państwa, w których rządzi nieutytyłowana arystokracja przemysłu, a jednak państwa te każą się uważać za szczyt demokracji. Światło na myślenie polskich obywateli rzuca fakt, że ludność przeciwstawia się zawsze rządowi, że czuje się stroną w rzekomym procesie, który z nim wiedzie. To właśnie nie jest demokracją, są to przeżytki myślenia wytworzonego walką z arystokratycznym absolutyzmem⁴⁹.

Mówiąc o wychowaniu do odpowiedzialności, ks. Franciszek Mirek podkreślał, że najpierw trzeba uświadomienia, czym jesteśmy wedle myśli Bożej, jaki jest nasz stosunek do wszystkiego, co nas otacza. Wtedy, gdy człowiek uświadomi sobie, że jest tylko częścią harmonii wszechświata, wtedy człowiek czuje się odpowiedzialny za każdy swój czyn, który mógłby naruszać odwieczną harmonię wszechświata. Dlatego, jak zauważył, pierwszym stopniem w kształceniu do odpowiedzialności jest głoszenie nauki katolickiej i wykazywanie, że między rozumem a wiarą nie ma sprzeczności, ale jest harmonia. Jedność nauki, jednakowy pogląd na świat, na życie to niezbędny warunek wszelkiej harmonii społecznej, moralności i wszelkiej odpowiedzialności w życiu jednostek, grup i narodów. Jak zauważył, świat dzisiejszy, podzielony duchowo, odgradzony murem wzajemnych uprzedzeń, fałszywych przekonań, zrozumieć musi, że jest jedną wielką rodziną Bożą, w której węzłem jest Duch Boży.

Stowarzyszenia katolickie, chrześcijańsko-społeczne winny mieć jako swoje naczelne zadanie szerzenie w społeczeństwie idei wspólnego dobra⁵⁰. Ks. Franciszek Mirek podkreślał, że ludzie powinni szukać tego, co ich łączy. Opierając się na myśli Friedricha Foerстера, zauważył, że „prawdziwym politykiem nie jest ten, kto umie najlepiej zgniebić przeciwną partię, ale ten, kto pracuje nad wcieleniem części w całość, kto w tej dziedzinie naprawdę twórczo myśli i działa! – Działanie nasze winno zachowywać obiektywność, chęć zrozumienia drugich, wczucie się w ich prawa, w ich poglądy i prostowanie nie tego, co niemiłe, ale tego, co niezgodne z odwieczną harmonią, z Bogiem”⁵¹.

Ksiądz Mirek postulował zmiany ustawodawstwa opartego na indywidualizmie na ustawodawstwo społeczne, w którym byłyby broniona osoba ludzka jako osoba, ale także grupy społeczne, które dla rozwoju tej osoby są konieczne – rodzina i związki zawodowe. Podsumowując, zauważył:

Czas najwyższy zabrać się do pracy i przypomnieć społeczeństwu, czym jest prawdziwa odpowiedzialność w życiu społecznym i na czym ono opierać się musi. Z chaosu powojennych przewrotów wyłania się kosztem krwi milionów nowe pojmowanie życia w państwach i między państwami. Zasadniczą cechą tego nowego życia jest miłość, ugruntowana na sprawiedliwości względem każdego człowieka i narodu. Naród polski powinien być pierwszym bojownikiem tej odrodzonej idei. Powinniśmy przez naszą organizację wewnętrzną, w łonie naszego państwa dać innym wzór nowoczesnej, odrodzonej demokracji⁵².

⁴⁹ W. Jaworski, *Nauka prawa administracyjnego*, Warszawa 1924, s. 144–146.

⁵⁰ Por. F. Mirek, *Idea odpowiedzialności w życiu społecznym...*, dz. cyt., s. 136.

⁵¹ F. Mirek, *Idea odpowiedzialności w życiu społecznym...*, dz. cyt., s. 137; F. Foerster, *Wychowanie obywatelskie*, Warszawa 1936.

⁵² F. Mirek, *Idea odpowiedzialności w życiu społecznym...*, dz. cyt., s. 142.

LITERATURA

- Adamski F., *Ks. Franciszek Mirek: pionier socjologii parafii*, [w:] *Szkice z historii socjologii polskiej*, pod red. K. Sowy, Warszawa 1983, s. 384–396.
- Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie. Teki personalne: Pers A 1179.
- Archiwum Parafii Zesłania Ducha Świętego w Nowej Górze, Kronika Parafii w Nowej Górze, T. 1.
- Archiwum Parafii Zesłania Ducha Świętego w Nowej Górze, Kronika Parafii w Nowej Górze, T. 2.
- Bystron J., *Rec. F. Mirek*, „*Elementy społeczne parafii rzymskokatolickiej*”, „*Przegląd Socjologiczny*” 1930, t. 1, s. 101–103.
- Dobrzański S., *Pionier socjologii parafii (w dziesiątą rocznicę śmierci ks. Franciszka Mirka)*, „*Tygodnik Powszechny*” R. 34 (1980) nr 20, s. 2.
- Forster F., *Wychowanie obywatelskie*, Warszawa 1936.
- Gawlik M., Szczepaniak J., *Księża katecheci diecezji krakowskiej 1880–1939*. T. I *Słownik biograficzny*, Kraków 2000.
- Górski T., *Ks. Franciszek Mirek*, „*Życie i Myśl*” 1970 nr 7–8, s. 228–229.
- Jaworski W., *Nauka prawa administracyjnego*, Warszawa 1924.
- Kmiecik R., *Rec. F. Mirek*, „*Elementy społeczne parafii rzymskokatolickiej*”, „*Ateneum Kapłańskie*” 1930, t. 26, s. 97–99.
- Kracik J., *Mirek Franciszek*, [w:] *Słownik polskich teologów katolickich 1918–1981*, pod red. L. Grzebień i H. Euga, T. VI, s. 487–488.
- Kościelniak J., *Pastoralne aspekty koncepcji socjologii parafii ks. Franciszka Mirka (1893–1970)*, Kraków 2013.
- Malinowski D., *Franciszka Mirka koncepcja socjologii humanistycznej*, Kraków 2005.
- Mariański J., *Franciszek Mirek*, [w:] *Leksykon socjologii religii*, pod red. M. Libiszowskiej-Żółtowskiej i J. Mariańskiego, Warszawa 2004, s. 243.
- Mirek F., *Idea odpowiedzialności w życiu społecznym. Studium socjologiczne*, Księgarnia i Drukarnia Katolicka, Katowice 1925.
- Pedrez E., *Słownik Katolickiej Nauki Społecznej*, www.kns.gower.pl/slownik/-odpowiedzialnosc.htm (12.12.2013).
- Kowalski J., *Odpowiedzialność moralna*, [w:] Jan Paweł II, *Encyklopedia nauczania moralnego*, Radom 2005.